

Julkaistu:

Väljärvi, J. 2011. Tulevaisuuden koulu vai kouluton tulevaisuus? Teoksessa K. Pohjola (toim.) Uusi koulu. Oppiminen mediakulttuurin aikakaudella. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 19-31.

Tulevaisuuden koulu vai kouluton tulevaisuus?

Jouni Väljärvi

”Tulevaisuuden koulu” herättää monia ristiriitaisia mielikuvia. Yhdelle se nostaa esiin kuvia teknologian hallitsemista oppimisympäristöistä. Toinen näkee koulun ”jalkautuvan” yhteiskuntaan, jolloin työ, oppiminen ja vapaa-aika sulautuvat toisiinsa. Kolmannelle oppiminen on tulevaisuudessa yksilöllisyyttä, joka arvostaa itsenäisiä valintoja, henkilökohtaisia opintouria, omakohtaista motivaatiota ja jatkuvaa oppimista. Neljännelle tulevaisuuden koulu on unelma ympäristöstä, joka toimii juuri päinvastoin kuin itse koettu koulu. Skeptikko taas näkee koulun lasten ja nuorten alistajana, yhteiskuntarauhan varmistajana, johon lapset ja nuoret säilötään määrääjäksi; siksi koulu ei muutu miksikään!

Pohdin seuraavassa koulun ristiriitaista yhteiskunnallista tehtävää – säilyttävää ja uudistavaa – suhteessa tulevaan, mutta myöskään mennyttä unohtamatta. Millainen instituutio koulu on? Onko sillä tulevaisuudessa mitään tekoa, kun virtuaalisia oppimisen ympäristöjä voidaan rakentaa ajasta ja paikasta riippumattomasti? Toisaalta vanhemmat puolustavat kiivaasti kyläkoulujaan lastensa turvallisina oppimispaikkoina ja yhteisöjensä keskuksina. Onko niin, ettei koulu olekaan pelkästään tietojen ja taitojen oppimista varten, vaan sillä on paljon syvällisempiä kulttuurisia merkityksiä ihmisten mielissä?

Viisi miljoonaa asiantuntijaa

Koululla on erityinen paikka jokaisen ihmisen kokemuksissa ja tunneskaaloissa. Koulu sijoittuu ihmisen elämässä kehityskauteen, jolloin keskeiset orientaatiot elämään,

yhteiskuntaan ja ihmisyyteen etsivät voimakkaimmin muotoaan. Käsitys itsestä, ihmisestä ja ympäristöstä muotoutuvat keskeisesti koulu tuottaman tietoaineksen ja kokemusten pohjalta. Näihin kehitysprosesseihin liittyy aina vahvoja tunnekuohuja, joiden kautta koulukokemuksemme rakentuvat lähtemättömäksi osaksi persoonallisuuttamme ja kuvaamme todellisuudesta. Koulu hallitsee niin pitkän ajanjakson jokaista lapsuutta ja nuoruutta, ettei myöskään sen tulevaisuuteen voi suhtautua välinpitämättömästi. .

Jokainen suomalainen, nuori ja aikuinen, on koulutuksen asiantuntija. Jokainen kokee olevansa näkemyksineen oikeassa, on sitten kyse nykykoulusta tai tulevaisuudesta. Tämä tekee koulusta instituutiona erityisen, esimerkiksi kirkosta, oikeuslaitoksesta, terveydenhuollosta, poliisista tai armeijasta poikkeavan. Koulu muuttuu siten kuin ihmiset haluavat – tai sallivat – sen muuttuvan. Tulevaisuuden koulu syntyy keskeisesti ihmisten mielissä. Siksi keskustelu koulun tulevaisuudesta on äärimmäisen tärkeää, vaikka yhteistä käsitystä koulun tavoitetilasta lienee mahdotonta saavuttaa.

Teknologia ylivalta

Useimmat mielikuvat tulevaisuuden koulusta liittyvät teknologian mahdollistamiin uusiin oppimisen ja opettamisen muotoihin. Uusi teknologia on virittänyt myös lukuisan määrän erilaisia koulun kehittämishankkeita niin meillä kuin kaikkialla maailmassa.

Haluammeko todella uudistaa koulua muuttuvaan maailmaan paremmin sopivaksi vai onko kyse vain teknologian vyörytyksestä kaikille elämänaloille? Ainakin keskustelua asiasta käydään. Esimerkiksi ”googlettamalla” termillä ”tulevaisuuden koulu” löytyy huhtikuun lopussa 2010 runsaat 220 000 osumaa ja vastaavasti ”future school” tuottaa lähes 300 000 000 viitettä. Useimmat osumat – ainakin ensimmäisillä kymmenillä sivuilla – koskettelevat uuden teknologian vaikutuksia ja sen avaamia mahdollisuuksia uudista koulujen työtä: ”Tulevaisuuden koulu toimii verkostoissa”, ”Tulevaisuuden koulu on luovien kohtaamisten ja ideoinnin paikka” tai ”Tulevaisuuden koulusta häviävät seinät ja perinteiset rajat: koko maailma on oppimisen ympäristö” Osa on utopioita, mutta

paljon on myös määrätietoista ja pitkäjänteistä työtä kouluarjen pedagogiikan uudistamiseksi. Ruohonjuuritasolla tehdään paljon työtä, lukuisia kehittämishankkeita, joka vääjäämättä kumuloituu koko järjestelmää uudistavaksi voimaksi. Kysymys on lähinnä siitä, kuinka paljon tämä vie aikaa.

Toki toisenlaisiakin visiointeja näkyy: ”Tulevaisuuden koulu: teknologiaa, aikuisten läsnäoloa ja mahdollisuuksia vaikuttaa”, ” Uuden koulun tulee lähteä luottamuksesta oppilaaseen ja oppilaan haluun oppia, oppilaan omien pyrkimysten ja ideoiden kunnioittamisesta.” (Timo Järvillehto) tai ”Oppilaiden koulu, jossa henkilökunta on heitä auttamassa, tukemassa ja motivoimassa”. Onko kysymys pikemminkin toimintatapojen ja kulttuurin muuttumisesta oppilaiden ja yhteiskunnan tarpeiden mukaan? Teknologia on tällöin keskeinen muutoksen mahdollistaja, mutta ei ehkä kuitenkaan perimmäinen syy muutostarpeelle. Syyt ovat ihmisten muuttuneissa tavoissa toimia ja rakentaa yhteiskuntaa.

Onko virtualisoituvassa maailmassa enää tilaa koulutaloille?

Ivan Illich utopioi 1960-luvulla kouluttomasta yhteiskunnasta. Hän lähti ajatuksesta, että tulevaisuudessa ihminen voi oppia ja haluaa oppia elämässään tarvitsemansa tiedot ja taidot melkein missä vain. Erityistä koulu–instituutiota tähän ei enää tarvita. Muut instituutiot, kuten media, kirjasto, perhe hoitavat tämän paljon joustavammin, tehokkaammin ja yksilöllisyyden huomioiden. Tässä visiossa usko uuden teknologian synnyttämiin oppimisen mahdollisuuksiin oli lähes rajaton.

Onkin syytä kysyä, miksi koulu on säilyttänyt asemansa kaikissa osaamista ja sivistystä arvostavissa kulttuureissa? Ehkä vastaus on siinä, että koululla on – ja säilyy myös tulevaisuudessa - sille uniikkeja tehtäviä, joista kukaan muu ei lähtökohtaisesti huolehdi. Monet näistä tehtävistä kietoutuvat erottamattomasti ihmisten perustarpeisiin ja yhteiskunnan keskeisinä pitämiin inhimillisiin arvoihin. Koulun merkitystä muutoksessa ylläpitäviä erityispiirteitä ovat ainakin toiminnan systemaattisuus, tasa-arvoisuus ja sosiaalinen luonne.

Kun oppimisen mahdollisuudet koko ajan kasvavat, nousevat moninaistuvan ja laadultaan kirjavan ja epätasaisen tarjonnan ongelmat esiin. Tarjotaan yhä enemmän erilaisia ja eri laatuista oppimisen mahdollisuuksia ja menetelmiä. Valinnat saattavat kääntyä monen nuoren ja aikuisenkin kohdalla ahdistukseksi: mitä valita ja millä perustein? Mitä valinnoista seuraa? Mistä tietoa ja opastusta valintojen perustaksi?

Sähköisiin tietoverkkoihin verrattuna koulun ylivoimainen vahvuus on mahdollisuus systemaattisesti ja tehokkaasti harjaannuttaa lapsia ja nuoria tiedon etsintään, valintaan ja päätöksentekoon alati muuttuvissa ja paikoin karikkoisissakin tietovirroissa navigoitaessa. Opettajien opastus ja tavoitteellinen ohjaus sivistyksen kannalta keskeisiin valmiuksiin tuottaa myös tulevaisuudessa parempaa oppimista kuin yrityksen ja erehdyksen kautta tapahtuva surffailu tiedon aavoilla ulapoilla ja valtateilla..

Koulun institutionaalinen tehtävä on mitä suurimmassa määrin myös yhteiskunnan kehittymistä ohjaava. On ilmeistä, että koulutuksen rooli yhteiskunnallisen tasa-arvon tuottajana säilyy ja entisestään vain korostuu tulevaisuudessa. Uusien oppimisen vaihtoehtojen avautuminen ei automaattisesti johda näiden mahdollisuuksien täysimääräiseen ja tasavertaiseen hyödyntämiseen. Tämä, kuten oppiminen aina, riippuu monista yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja yhteiskunnalliseen asemaan liittyvistä tekijöistä.

Vaikka koulutuksen ja oppimisen mahdollisuuksien tarjonta on runsasta ja avointa, perheiden taloudelliset tai sosiaaliset tekijät voivat estää lasten optimaalisen oppimisen mahdollisuudet. Alueellinen eriarvoisuus koulutustarjonnassa on myös suurella todennäköisyydellä kasvamassa. Oppijat eroavat myös tulevaisuudessa oppimisen valmiuksiltaan, motivaatioiltaan ja opiskelustrategioiltaan. Osa tarvitsee runsaasti tukea tavoittaakseen edes täysipainoisen elämän edellyttämän osaamisen minimitason.

Kaikki lapset ja nuoret eivät myöskään luontaisesti innostu teknologisista oppimisympäristöistä. Koulun tehtävänä on taata jokaiselle kansalaiselle täysivaltaisen

elämän ja jatkuvan oppimisen kannalta tarpeelliset tiedot, taidot ja valmiudet. Perinteisesti mm. lukutaito on nähty tällaisena yhteiskunnallisena välttämättömyytenä. Tänä päivänä ja tulevaisuudessa teknologiaa monipuolisesti hyödyntävien työ- ja opiskeluvälineiden hallinta on lukutaitoon verrattava välttämättömyys, josta koulun on huolehdittava. Pelkkä mahdollisuuksien tarjoaminen oppimiseen ei tällöin vielä riitä. Koulun vastuulla on varmistaa myös riittävä oppiminen jokaisen lapsen ja nuoren osalta.

Koulu ei ole lapsille ja nuorille vain oppimisen paikka. Toki valtaosa oppilaista janoaa ja saa koulussa hyvää oppia tulevaa varten, mutta usein yhtä tärkeä motiivi on muiden nuorten kohtaaminen koulussa. Koulu on lapsen ja nuoren kehitystä vahvasti ohjaava sosiaalinen yhteisö, jonka vaikutukset ulottuvat syvälle persoonallisuuden kehitykseen ja säilyvät läpi elämän. Esimerkiksi luokattomuutta koskeva julkinen keskustelu kertoo vahvaa tarinaa siitä, kuinka voimakkaita tunnesidoksia kouluaikaiset sosiaaliset rakenteet mieleen jättävät.

Koulu sosiaalisena yhteisönä säilyy ja sitä tarvitaan. Vaikka teknologia ja virtuaaliset oppimisympäristöt laajentavat oppimisen mahdollisuuksia ajasta ja paikasta riippumatta, säällisiä tiloja ja rakennuksia tarvitaan edelleen. Koulu on paikka johon tullaan ja jossa ollaan, toimitaan, opitaan yhdessä toisten kanssa. Yhtä lailla oppijoiden keskinäiset suhteet kuin suhde opettajiin on tärkeää.

Mitä tulevaisuuden koulussa on tarpeen oppia?

Koulun kaksinainen tehtävä – kulttuuriperinteen välittäminen ja tulevaisuuden osaamisperustan rakentaminen – ei katoa myöskään tulevaisuudessa. Toisaalta menneen ja tulevan sivistyksen dynaaminen jännite muuttuu ratkaisevalla tavalla. Koulun monopoli määrittää sivistykselliset tarpeet ja oppimisen painopistealueet murtuu yhä selkeämmin. Koulun opetussuunnitelman ”kaikille yhteinen ja tarpeellinen” haastetaan monipuolistuvalla, moniarvoistuvalla ja yhä helpommin saavutettavalla kilpailevalla tarjonnalla esimerkiksi tietoverkoissa ja sosiaalisessa mediassa. Samanaikaisesti oppilaiden ja heidän perheidensä odotukset moninaistuvat ja hajoavat, kun kulttuuri

globalisoituu ja pirstaloituu. Tämä kaikki näkyy koulun suuntaan kasvavina ja ristiriitaisina vaateina.

Kulttuurisen yhtenäisyyden vaalimiseen perinteisesti keskittyneeltä koululta vaaditaan yhä ponnekkammin mukautumista yksilöllistyvien ja moninaistuvien oppimis- ja kasvutarpeiden tukemiseen. Toisaalta, kulttuurisen pirstaleisuuden vastineeksi koulun odotetaan luovan yhteisöllisyyttä ja sosiaalista kanssakäymistä edistäviä tietorakenteita, arvoja ja toimintatapoja. Mikään muu instituutio ei tähän enää koko ikäluokan osalta kykene, kun esimerkiksi perhe ja kirkko ovat menettäneet aiempaa legimitteettiään määrittää, mikä on kasvavalle sukupolvelle yhteistä ja hyvää. Koululta tätä vielä odotetaan

Navigoinnin taidot tietovirtojen karikoissa

Koulun olemassa olon oikeutus yhteiskunnallisena instituutiona riippuu aina siitä, kuinka hyvin se onnistuu perustehtävässään. Perustehtävä on perinteisesti määrittynyt koulun suhteesta tietoon. Tätä suhdetta joudutaan arvioimaan uudelleen, kun tiedon rakenteet, sisällöt ja esitysmuodot alati muuttuvat. Perinteisen koulun sivistystehtävä on nojannut käsitykseen tiedosta pysyvänä ja kumuloituvana tosiasioiden joukkona. Tässä näkemyksessä on vain yksi totuus, jota kohden sivistystä janoava kilvoittelee. Koulun tehtävä oli tiedon välittyminen ja sitä kautta tapahtuva mielen avartuminen ymmärtää maailma moninaisena ja kehittymisen mahdollisuuksia tarjoavana.

Nyttemmin elämme aikaa, jolloin tieto nähdään enemmän sosiaalisena konstruktiona ja sen järjestyminen kokonaisuuksiksi on pikemminkin sopimuksenvaraista kuin ikuista ja muuttumatonta. Totuuksia voi olla useita katsantokannasta riippuen. Jotkut niistä ovat kuitenkin paremmin perusteltuja kuin toiset.

Tulevaisuuden sivistystä on valmius etsiä totuutta, navigoida erilaisissa tiedon virroissa samanaikaisesti tietäen, mihin tähtää ja millä kriteerein tietoa arvioi ja arvottaa. Voi jopa sanoa, että tutkimuksellinen asenne tietoon muodostuu tietämisen ja sivistyksen ytimeksi.

Tällöin suhde teknologiaan, kyky käyttää tehokkaasti ja tavoitteellisesti erilaisia tiedon etsimisen ja uuden tiedon muodostamisen välineitä, muodostuu tulevaisuudessa entistä kriittisemmäksi. Tässä mielessä teknologian hallinta rinnastuu lukutaidon avainrooliin porttina sivistymiseen sata vuotta sitten. Tiedon tarjonnan alati kasvaessa ja kirjavoituessa kriittisyys, valmius tunnistaa perusteltu tieto epäluotettavasta ja harhaanjohtavasta, korostuu yleissivistyksen perustana.

Pelkät opiskelutaidot eivät kuitenkaan kannu opiskeluun aikuisena ilman riittävää vahvaa motivaatiota ja uskoa omaan oppimiskykyyn. Lapsuus- ja nuoruusvuosina rakentunut motivaatioperusta, uskomukset ja käsitys itsestä oppijana säilyvät melko muuttumattomina läpi elämän. Koulun merkitys elinikäisen oppimisen perustan rakentajana sekä tietojen, taitojen että erityisesti motivaation alueella nousee siten entistä keskeisemmäksi. Koulun tulee kyetä tuottamaan mahdollisimman monille oppilaille onnistuneita oppimisen kokemuksia heidän yksilöllisistä valmiuksistaan riippumatta.

Tulevaisuuden koulu saa olemassaolon oikeutuksensa yhtäältä tiedon kriittisen ja neuvotteluluonteen omaksumisesta ja toisaalta tiedon halun oppimisesta, elinikäisen oppimisen pohjaksi. Tällöin koulun harjoittamat arviointikäytännöt nousevat kriittiseen asemaan. Opetetun tiedon muistamista testaavasta, oppijoiden keskinäistä paremmuutta määrittävästä ja arvosanoja tuottavasta arvostelusta tulee pyrkiä kohden syvällisen oppimisen prosesseja ja startegioita tukevaan ja monipuolista tietoa osaamisesta tuottavaan arviointiin. Arvioinnin roolina korostuu myös myönteisten asenteiden, motivaation ja jatkuvaa oppimista edistävän vahvan itsetunnon tukeminen.

Kykenemättömyys hyödyntää teknologiaa uudenlaisen oppimisen mahdollistajana on epäilemättä vakava uhka koulun tulevaisuudelle. Oppilaat tulevat kouluun oppiakseen, mutta oppimisen tulee tapahtua heidän mielekkääksi kokemallaan tavalla. Jos koulun edellyttämä opiskelu koetaan vanhanaikaiseksi ja siellä vietetty aika turhaksi – samat asiat koetaan voitavan oppia muualla paljon nopeammin ja miellyttävämmin – koulu menettää vääjäämättä auktoriteettinsa ensin nuorten ja sitten koko yhteiskunnan silmissä.

Koulun, sen edustamien oppimisen muotojen ja teknologian välillä on vahva kohtalonyhteys.

Yhdessä oppiminen ja oppiminen vaikuttamaan

Tulevaisuuden koulun keskeisiä haasteita on, miten se kykenee vahvistamaan yhteisöllistä kulttuuriaan. Nuorten vahva yhteisöllisyyden tarve ja koulu tämän tarpeen tärkeänä tyydyttäjänä nousee esiin monista tutkimuksissa. Opettajatutkimukset puolestaan kertovat yksin tekemisen perinteen elävän edelleen vahvana suomalaisissa kouluissa. Kuva oppivasta yhteisöstä, joka rakentuu jaetulle asiantuntijuudelle ja jossa myös oppilaat kokevat olevansa oman oppimisensa subjekteja, on vielä melko utuinen.

Nykyisessä koulussa on toki monia elementtejä, jotka vastaavat myönteisellä tavalla nuorten sosiaalisen kehityksen tarpeisiin. Suuri enemmistö oppilaista tulee kouluun vapaaehtoisesti ja mielellään. Mahdollisuus tehdä mielekkäitä asioita yhdessä kavereiden ja opettajien kanssa on keskeinen osa motivoitumista koulunkäyntiin. Tulevaisuudessa koulua haastetaan hyödyntämään tätä kiinnostusta kouluyhteisöön nykyistä tehokkaammin sekä pedagogisesti, esimerkiksi yhteisöllisen oppimisen muotoja kehittämällä, että rakenteitaan uudistamalla.

Osa nuorista, noin kymmenen prosenttia, kuitenkin kokee koulun itselleen vieraana yhteisönä, jossa ei ole läheisiä ystäviä ja jonka päämääriin he eivät koe sitoutuvansa. Koulumotivaation puutteeseen liittyy usein heikohko koulumenestys, kiusaamisen kokemuksia ja muita yhteiskunnallista syrjäytymistä indikoivia kokemuksia. Miten tulevaisuuden koulu kykenee vahvistamaan yhteisöllisiä arvoja ja toimintatapoja kyetäkseen tunnistamaan ja ehkäisemään tämän suuntaisia kehityspolkuja? Kysymys on yhteiskunnallisen syrjäytymisen näkökulmasta aivan olennainen, koska muiden instituutioiden mahdollisuudet vaikuttaa lasten ja nuorten elämänsäkuun heikkenevät koko ajan. Keinoja on tarpeen etsiä mm. opettajien keskinäisen yhteisöllisyyden vahvistamisesta, irtautumisesta yksinselviytyjä-opettajan ihanteesta, moniammatillisesta yhteistyöstä sekä oppilaiden ryhmäytymistä ja yhteenkuuluvuutta tukevista

toimintatavoista. Oppilaille tulee luoda lisää mahdollisuuksia vaikuttaa oman yhteisönsä arkeen.

Pelkät rakenteet ja muodolliset mahdollisuudet eivät kuitenkaan riitä, vaan yhteisöllisyyttä korostavien toimintamuotojen tulee näkyä ja vaikuttaa kaikkeen toimintaan. Muuten se ei ole uskottavaa nuorten silmissä. Tämä korostaa entisestään myös koulun johtamisen tärkeyttä sekä kaikille opettajille, oppilaille ja muille kouluyhteisön jäsenille luotavia aitoja mahdollisuuksia osallistua koulua koskevaan päätöksentekoon. Myös tulevaisuuden tietoyhteiskunta tarvitsee koulua, jossa opetellaan yhdessä ja tasavertaisesti työskentelemään yhteisten päämäärien suunnassa ja harjaannutetaan tähän tarvittavia taitoja. Oppilas ja opettaja ovat yhdessä etsijöitä ja tutkijoita, jotka voivat monin tavoin tukea toinen toisiaan omasta erityisosaamista hyödyntäen kaikkien hyväksi, ei ensisijaisesti keskenään kilpaillakseen.

Koulu kansalaiseksi kasvamisen paikkana paikkana

Koululla on yhä merkittävämpi rooli tulevaisuuden kansalaisten kasvattajana. Aiheellinen huoli nuorten vähäisestä kiinnostuksesta politiikkaa ja osallistumisesta päätöksentekoon on ilmeinen uhka demokraattisen kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudelle. Kansalaisten korkeatasoinen osaaminen ja hyvät tiedot yhteiskunnan rakenteista ja päätöksenteon mekanismeista eivät riitä pitämään demokratiaa hengissä. Tähän tarvitaan myös kansalaisia, joilla on halua vaikuttaa, kriittisyyttä vallitseviin toimintatapoihin ja valmiutta yhdessä kehittää uusia vaikuttamisen muotoja.

Koulu luo kansalaisvalmiuksia - hyviä tai huonoja - omilla toimintatavoillaan ja esimerkillään. Lapsuudessa ja nuoruudessa omaksutut asenteet ja tavat näyttävät säilyvät melko muuttumattomina lopun elämää. Suomalainen koulu on perinteisesti ollut esimerkiksi muiden Pohjoismaiden kouluista jäljessä oppilaiden osallisuuden vahvistamisessa. Suomessa koulu on mielletty painokkaasti tietojen omaksumisen ja taitojen kehittämisen paikaksi, ei niinkään tulevaisuuden kansalaisuuteen laaja-alaisesti valmistavana ja harjaannuttavana yhteisöksi. Yhteisöllisen osallisuuden rakenteet ovat

kyllä kouluissamme olemassa säädösten velvoittamina, mutta oppilaiden suhtautuminen ja osallistuminen oman yhteisönsä kehittämiseen on passiivista.

Vahvistaakseen kansalaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnan aktiivisina toimijoina tulevaisuuden koulu kaipaa uudenlaista toimintakulttuuria. Pelkät osallisuuden rakenteet eivät riitä. Oppilaita on aidosti kutsuttava ja kannustettava osallistumaan yhteiseen päätöksentekoon ja oppilaiden kannanottojen tulee vaikuttaa koulun arjessa. Pelkkä kuuleminen ei riitä, vaan aikuisten on myös kuunneltava ja tehtävä näkyväksi lasten ja nuorten ääni kouluyhteisössä. Tämä edellyttää sitä, että opitaan luottamaan lapsiin ja nuoriin inhimillisinä ja järkevästi käyttäytyvinä olentoina. On lukuisia esimerkkejä – henkilökohtaisia ja tutkimuksin osoitettuja – että luottamus lisää luottamusta ja kasvattaa tehokkaimmin yhteisön sosiaalista pääomaa. Miksi emme hyödynnä tätä voimavaraa yhä enemmän tulevaisuuden koulun rakentajina?

Koulu verkostona

Suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuva väestön keskittyminen, ikääntyminen ja taloudellisten arvojen korostuminen uhkaavat monien perinteisten koulujen olemassaoloa. Erityisesti pieniä kyläkouluja on suljettu suurin joukoin ja sama kohtalo uhkaa monia lukioita ja yläkouluja.

Suomalaisen koulun yksi kivijalka on ollut tasa-arvoisten oppimisen mahdollisuuksien tuominen lähelle kotia asuinpaikasta riippumatta. Oikeus lähikouluun ja lukio-opintojen helppo saavutettavuus ovat olleet vuosikymmeniä koulutuspolitiikan johtavia päämääriä. Tässä suhteessa koulun tulevaisuus näyttää melko synkältä. Perinteisessä mielessä koulun alueellinen saavutettavuus heikkenee koko ajan. Toisaalta teknologia mahdollistaa yhä laadukkaampien oppimisen ympäristöjen tuomisen myös sinne, missä perinteisellä koululla ei enää ole toimintaedellytyksiä. Tulevaisuuden koulu on todennäköisesti yhä useammin verkostomaisesti toimiva ja ainakin osittain virtuaalinen. Valmiuksista hyödyntää verkko-opiskelun mahdollisuuksia paljolti riippuu se, kykenemmekö

turvaamaan oppimisen saatavuuden edes nykyisellä tasolla ja voimmeko edelleen ylpeillä maailma laadukkaimmalla ja tasa-arvoisimmalla koulutuksellamme

Verkostomainen koulu edellyttää henkistä irtautumista ”täyden palvelun” koulusta ja ”yksin-yrittäjä” opettajasta. Tulevaisuudessa moderneja oppimisen ympäristöjä tuotetaan eri paikoissa ja niitä jaetaan tietoverkkojen kautta suurelle joukolla kiinnostuneita oppijoita ja opettajia. Näin mahdollisuuksia laadukkaaseen oppimiseen voidaan tuoda sellaisiin paikkoihin, joihin ei voida palkata opettajia ainakaan kaikkiin aineisiin tai joissa ei ole mielekästä ylläpitää koulurakennuksia.

Pedagogisessa katsannossa verkko-opiskelu on kuitenkin vielä kehityksensä alkutaipaleella. Tulevaisuuden koulu voi toimia tehokkaasti eri paikoissa ja eri ikäisten yhteisinä projekteina, joiden suunnitteluun, edistämiseen ja arviointiin opettajan ammattitaito yhä enemmän fokuksituu. Uudet tiedon tuottamisen välineet, sosiaalinen media ja meille vielä tuntemattomat tekniset ratkaisut tuovat jatkuvasti uusia mahdollisuuksia toimivan pedagogiikan rakentamiseksi verkkoympäristöihin. Tämä sallii myös entistä laajemmin hyödyntää opettajien ja perinteisten oppimateriaalien ulkopuolisia resursseja, kuten vaikka oppilaiden vanhempien osaamista, oppimisen lähteinä.

Ympäristöönsä avautuva koulu

Tulevaisuuden koulu hengittää ympäristönsä tahdissa nykykoulua vahvemmin. Koulu saa aina viime kädessä hyväksynnän toiminnalleen oppilaidensa, heidän vanhempiensa ja muun lähiympäristön kautta. Avoimuus ja vuorovaikutteisuus on koulun ehto jo siksi, että voimavarsoista päätetään entistä enemmän paikallisesti. Vanhempien oikeus valita lastensa koulu lisääntyy, ja toisaalta yhä pidemmälle koulutetut vanhemmat ovat aiempaa kriittisempiä ja vaativia lastensa opetuksen suhteen. Koulun odotetaan myös kertovan yhä enemmän ja avoimemmin toiminnastaan ja sen tuloksista.

Suomessa, toisin kuin monissa muissa maissa, opettaja on säilyttänyt asemansa arvostettuna pedagogiikan asiantuntijana ja luottamus opettajaan on korkealla. Opettajan ammatin arvostuksen säilyminen on keskeisin tulevaisuuden koulun voimavara, jonka puolesta on tehtävä kaikki voitava. Koulun avautuminen ympäristöönsä tarkoittaa kuitenkin myös opettajan roolin muuttumista. Luokkahuoneiden ovien odotetaan olevan yhä enemmän avoinna yhteistyölle ja oppilaiden vanhemmat tulee mieltää keskeisiksi opettajan yhteistyökumppaneiksi. Irtautuminen yksin-tekemisen perinteestä kohden kollegoiden ja vanhempien kanssa jaettavaa kasvatuksen asiantuntijuutta on osa tulevaisuuden opettajuuden ideaalia. Tämä tarjoaa myös opettajalle itselleen enemmän vaihtoehtoja ratkoa arjen opetustyön ongelmia ja tukea oppilasta hänen kasvussaan kohti aikuisuutta.

Tulevaisuuden koulu on epäilemättä myös nykyistä monikulttuurisempi ja –arvoisempi. Kasvava maahanmuutto ja lisääntyvä taloudellinen eriarvoistuminen kasvattaa erilaisuuden kirjoa monella tapaa. Oppilaat tuovat perheidensä arvot, asenteet ja tottumukset kouluun, jossa ne voivat törmäillä joskus rajustikin keskenään ja koulun perinteisiin. Samalla ne tarjoavat runsaasti autenttista ainesta moniarvoistumista edistävään pedagogiikkaan. Opettajan tehtävänä korostuu entistä enemmän lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolehtiminen sekä terveellisten elämätapojen edistäminen. Monet näistä kysymyksistä edellyttävät entistä tiiviimpää yhteistyötä koulun ulkopuolisten asiantuntijoiden ja oppilaiden vanhempien kanssa. Opettajan rooli ei niinkään perustu muodolliseen auktoriteettiin vaan valmiuteen järjestää oppilaille yksilöllisesti mahdollisimman optimaaliset mahdollisuudet oppimiseen.

Lopuksi

Se, mitä koululla konkreettisesti tarkoitamme, varioi tulevaisuudessa entistä enemmän. (Oppimisen ja opiskelun keskus, kohtaamisen paikka; voisi olla myös kylän keskus, joka sykkii elinvoimaa ympäristöönsä ja tarjoaa monipuolisia oppimisen ja kulttuuristen kokemusten mahdollisuuksia kyläläisille). Kaupungeissakin se säilyttää oman roolinsa myös fyysisenä tilana ja kohtaamisen paikkana, joka rakentaa myös yhteisöllisyyttä.

Oppimisen ympäristöinä hyödynnetään entistä enemmän myös muita paikkoja kuten kirjastoja, yrityksiä, luontoa jne. Koulu voi olla iso tai pieni. Suuruus mahdollistaa voimavarojen tehokkaan käytön, pieni mahdollistaa paremmin yksilöllisen huolenpidon. Toisaalta suuri voi olla turvaton ja ilmapiiriltään kylmä, pieni tukahduttava ja ahdistava, jos koulun ja yhteisön arvot eivät kohtaa. Olennaisempaa onkin se pedagoginen ja kasvatuksellinen ajattelu- ja arvoperusta, jolle toiminta rakennetaan. Suurikin voidaan järjestää pieniksi ”osakouluiksi”, kun niin halutaan ja päätetään.

Harvaan asutuilla alueilla koulu yhteisön erilaisten sivistyksellisten kulttuuristen aktiviteettien keskittymänä korostuu. Väestöltään harvenevilla alueilla on tarkoituksenmukaista keskittää näitä palveluita yhteen paikkaan, jotta luodaan riittävän laadukkaat ja monipuoliset mahdollisuudet niin lasten, nuorten kuin aikuistenkin opiskelulle ja oppimista ohjaavalle pedagogiselle asiantuntemukselle. Tällöin koulusta muodostuu vielä nykyistäkin vahvemmin kylän keskus, tila ja paikka, johon tullaan oppimaan.

Globaalisti tarkastellen koulu yhteisönä on vahvimpia inhimillisen tasa-arvon edistäjiä. Esimerkiksi viimeaikainen syntyvyyden olennainen pieneneminen alueilla, joilla koulutusta, ja erityisesti tyttöjen koulunkäyntiä on voimallisesti edistetty, kuvastaa koulun vahvaa myönteisestä vaikutuksesta globaaliin kehitykseen. Tulokset ovat hämmästyttäviä ja kertovat koulun institutionaalisen roolin keskeisestä merkityksestä. Näitä vaikutuksia ei ole saatu aikaiseksi pelkästään terveystietoisuudella tai tiedon saattamisella virtuaalisesti yhä useampien ihmisten ulottuville, vaan koululuokissa tapahtuvalla inhimillisellä vuorovaikutuksella. Vuorovaikutuksessa tieto koulutetun opettajan välittämänä kiinnittyy ja muuttuu ymmärrykseksi siinä yhteisössä, jossa ihmiset elävät omine perinteineen, arvoineen ja tapoineen. Todisteena koulutuksen ratkaisevasta vaikutuksesta kehityksen ja demokratian edistäjänä toimivat myös eräiden tätä kehitystä vastustavien ryhmien julmat hyökkäykset erityisesti tyttöjen koulutusta vastaan.

Systemaattinen ja inhimillisen vuorovaikutukseen perustuva koulutuksen malli on tehokkain keino vähentää köyhyyttä ja kärsimystä, luoda edellytyksiä myönteiselle ja

tasa-arvoiselle kehitykselle. Tätä ei voida saavuttaa pelkästään tuomalla oppimisen mahdollisuudet pelkästään teknisesti kaikkien ulottuville. Tämä on välttämätön, mutta ei riittävä ehto edistykseen. Viime kädessä edistys perustuu inhimilliselle vuorovaikutukselle, jolle hyvin järjestetty koulu luo toimivat puitteet.